

A mesterséges intelligencia és a kulturális örökség találkozása – könyvismertetés

Sirató Ildikó¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár
sirat.ildiko@oszk.hu

Beérkezett: 2026. 02. 20. / Elfogadva: 2026. 02. 20. / Publikálva: 2026. 03. 02.

Oehschläger, S., Wenzel, A. (eds.) (2025) *Artificial Intelligence Meets Cultural Heritage: The Transformative Power of AI for and through National Libraries*, CENL, Deutsche Nationalbibliothek, Leipzig, Frankfurt am Main, 2025. Elérhető: <https://www.cenl.org/wp-content/uploads/2026/01/ArtificialIntelligenceMeetsCulturalHeritage.pdf> (Utolsó elérés: 2026. 01. 12.)

AI, mesterséges intelligencia, nemzeti könyvtár, kulturális örökség, innováció

A CENL (Conference of European National Librarians)¹ 2025. évi edinburghi konferenciájának „MI akcióban” című szekciójában elhangzott előadások, beszámolók és esettanulmányok gyűjteménye elektronikus kiadványként jelent meg. A tanácskozás előadói az MI és a nemzeti könyvtárakban őrzött kulturális közkinccs közti kapcsolatokra, összefüggésekre fókuszáltak mind az elméleti, mind a gyakorlati kérdések közlése során.

A kötet előszavát jegyző *Frank Scholze*, a Német Nemzeti Könyvtár főigazgatója, a CENL elnöke így fogalmazta meg véleményét: „Az MI mindenhol jelen van. Ez nem új dolog, bár a ChatGPT 2022 végi megjelenése kétségtelenül széles körű, globális diskurzust indított el. Az igazi újdonság a fejlesztés példátlan tempója. Az új technológia már a nemzeti könyvtárakat is eléri, bejutott a kapukon. Európa nemzeti könyvtárainak vezetői számos kérdéssel szembesülnek: hogyan tehetjük a kulturális örökséget a széles és sokszínű közösségek minden tagja számára elérhetővé; hogyan biztosíthatjuk a digitális gyűjtemények hosszú távú elérhetőségét; és hogyan tehetnénk ezt fenntarthatóan – környezeti és intézményi szempontokból egyaránt. A mesterséges intelligencia kapcsán további kérdések is felmerülnek: mely területeken támogatja az MI a munkánkat; hogyan járulhat hozzá a szolgáltatásaink fejlesztéséhez, s mire nem alkalmas az MI. [...] A 2025. évi közgyűlés – és e kötet címe – »A mesterséges intelligencia és a kulturális örökség találkozása« egyúttal szándéknyilatkozat is: a nemzeti könyvtárak mint a kulturális örökség gondozói hajlandóak és felkészültek az MI értelmes alkalmazásának felfedezésére. Nem fenyegetésként, hanem eszközként tekintenek az új technológiákra, amelyek lehetővé teszik, hogy gyorsabban, hatékonyabban végezzük el az automatizálható (alap)feladatainkat.” A szekció-előadásokban a kollégák megosztották gyakorlati tapasztalataikat, inspiráló ötleteiket, amelyek a tanácskozás eredményes vitái során tovább csiszolódtak, testre szabhatóvá váltak.

A kötet főbb témáiról a házigazda glasgow-i egyetem professzorán, *Paul Goodingon* kívül a török, a luxemburgi, a szerb, az örmény, a bolgár, az ukrán, a finn, a belga, a norvég, az észt, a francia, a litván és a holland nemzeti könyvtár vezető szakemberei, valamint egyetemi tanárok, múzeumi, könyvtári főtisztviselők beszéltek.

„A könyvtári értékek fenntartása az MI korában” címmel megfogalmazták, hogy az alapvető értékeket meg kell erősíteni: az akadálymentességet, az inkluzivitást és az örökségvédelem szempontjait a könyvtárak társadalmi-kulturális értékeivel, szerepével gyakran ellentétes, a gazdasági előnyök és a technológia elsőbbségét hirdető nézetekkel szemben. A könyvtárak feladata, hogy az MI integrációjának alapelveit és céljait definiálják az együttműködés, valamint a közösségfejlesztés érdekében és eszközeivel. A kooperáció erősíti a közösség iránti elkötelezettséget, így az MI a közös értékeket és érdekeket szolgálja. A kötetben többek között olvasható esettanulmány a Transkribus² alkalmazásával kapcsolatban, amely éppen az ilyen eredményt hozó együttműködés példája.

Az MI hozzájárulhat az etikus gyakorlatok fejlesztéséhez is, például a szerzői jogok képviselője vagy a vitakultúra terjesztése kapcsán. Fontos cél a mesterséges intelligencia használatához is szükséges digitális műveltség terjesztése és erősítése mind a munkatársak, mind a felhasználók körében. Mindezen folyamatok dokumentálása, vagyis az MI használata során az információs környezetre gyakorolt hatások felmérése a kulturális örökség megőrzése szempontjából is fontos.

A könyvtárakban törekedni kell a befogadó (inkluzív) MI-fejlesztésre. Az Inkluzív követelmények kidolgozása a mesterséges intelligenciát használó könyvtárakban címmel futó projekt célja a digitális tudás integrálása. Az Egyesült Királyságban működő Művészeti és Humán Tudományok Kutatótanácsa (Arts and Humanities Research Council, AHRC) által finanszírozott programban a digitális őslakos kutatók és az idősebb generációk közötti együttműködés erősítése kapott hangsúlyt.

A konferencia előadói reflektáltak az úgynevezett gyors és lassú technológiák között kialakult feszültségekre is. A cél a bevezetésre kerülő innovatív, gyors technológiák és a lassú, reflektáló közösségi működés közti egyensúly megteremtése. A gyors technológia a hatékonyságot helyezi előtérbe, a lassú pedig ösztönzi az interakciókat és az AI működésének, hatásainak mélyebb megértését. A könyvtáraknak kezelniük kell a kialakuló feszültségeket, hogy a korszerű technológia összhangban legyen a közösségi értékekkel és szükségletekkel.

Az MI-kapitalizmus, vagyis a mesterséges intelligenciát fejlesztő nagy techcégek dominanciája aggályokat vet fel a könyvtári értékrend és a tudás feletti kontroll erőzójára kapcsán. Ha a könyvtárak csak elfogadják, mintsem alkotják az új technológiákat, a digitális környezetben perifériára szorulhatnak. Ha a nemzeti könyvtárak értékei helyett a lobbisták hangja hallatszik, a könyvtárak elveszíthetik a szerepüket az információ- és adatkezelésben.

A könyvtárak feladatai közt meg kell tartani a nyelvi és kulturális sokszínűség biztosítását. Mind nyelvi, mind tartalmi tekintetben a források és a céldokumentumok (pl. tananyagok) használatát a diverzitásra való törekvésnek kell jellemeznie. Az MI-modellek teljesítménye ugyanis nyelvenként jelenleg nagyon eltérő, s emiatt fontos az inkluzív keretrendszerek kialakítása.

A könyvtárakban nemcsak a társadalmi értékek és a digitális innováció között kell megteremteni az egyensúlyt, de a környezeti és intézményi fenntarthatóság elveit is szem előtt kell tartaniuk. A felelős MI-használat során biztosítani kell az átláthatóságot, az adatok jogtisztaságát, az emberi felügyeletet az MI által generált tartalmakkal kapcsolatban.

Az előadók különböző kezdeményezésekről és jó gyakorlatokról is beszámoltak a felelős MI-alkalmazás jelen szakaszaiban. Az egyik ilyen, az európai nemzeti könyvtárak számára bemutatott gyakorlat a párizsi Bibliothèque nationale de France etikus MI-útiterve volt. A CENL-hálózaton belüli együttműködések az egyes, speciális feladatok esetében is segítséget jelenthetnek. Ilyen különleges feladat az örmény kollégák előtt álló kihívás a nem latin betűs írások digitalizálásának és OCR-feldolgozásának kérdése. A norvég nemzeti könyvtár saját, a norvég nyelvekre (!) fejlesztett nyelvi modellen dolgozik a már nagyrészt digitalizált gyűjteménye alapján. A norvég kormány forrást biztosít a saját nyelvi modell tanításának folytatásához, hangsúlyozva a kisebbségi nyelvek képviselőjének fontosságát is. A török nemzeti könyvtár a szolgáltatások korszerűsítését, az okoskönyvtár kialakítását és működtetését helyezi előtérbe a felhasználói élmény javítása és az akadálymentesség, az inkluzivitás és a tudásdemokratizálás érdekében. Az ukrán nemzeti könyvtárban SWOT-elemzéseket futtatnak az MI-alkalmazások kutatása során, valamint közreműködnek a vonatkozó stratégiai jogalkotási folyamatban. Továbbá szoftverfejlesztéseken is dolgoznak a mesterségesintelligencia-alapú szolgáltatásokkal kapcsolatos felhasználói élmények és tapasztalatok monitorozására.

Az előadók az MI könyvtárszakmai alkalmazási lehetőségeiről szólva kiemelték az automatizált tartalmi feltárást és katalógizálást, amelynek bevezetését először a belga nemzeti könyvtár munkatársai kezdték meg. A modell feldolgozza a metaadatokat és egységes taxonómiával járul hozzá a nemzeti bibliográfia építéséhez. A Microsoft Power platform³ lehetőséget ad az intelligens eszközök gyors fejlesztésére. Az MI integrációja növelte a katalógusok és bibliográfiai nyilvántartások konzisztenciáját a hibák és duplikációk kiküszöbölésével. Ezenkívül az MI felhasználásával a munkafolyamatok hatékonyabbak, nagyobb adatmennyiséget képesek kezelni, felszabadítva az emberi erőforrásokat összetettebb feladatokra. A Bolgár Nemzeti Könyvtárban a kooperatív MI-modellek alkalmazását fejlesztik a dokumentumok szélesebb körű elérésének biztosítása érdekében. Alkalmazzák a különböző archívumok automatizált metaadat-generálását és digitalizálását a nyelvspecifikus kihívásokra is fókuszálva. A luxemburgi könyvtárosok is használják a mesterségesintelligencia-alapú katalógusépítést (AutoCat). Litvániában automatikus könyvajánló eszközt fejlesztenek, amelynek kiindulópontja az adatkeresés és a kölcsönzési adatbázisok felhasználása. A felhasználói élményt személyre szabott ajánlásokkal javítják.

Az egyéni felhasználóktól a fókusz lassan az intézményi felhasználók (pl. oktatás, egészségügy) felé tevődik át. Így a könyvtár a digitális infrastruktúra kritikus, központi elemeként pozicionálja magát a válogatott adatok és kutatási eszközök biztosításával. Mind a digitalizált kulturális örökség és webes tartalmak, mind a vonatkozó metaadatok erőforrásul szolgálhatnak

az MI-fejlesztéshez. Így a könyvtár stratégiai szerephez jut az innováció támogatásában is (AI4LAM).⁴ A cél a működési hatékonyság növelése, a belső kapacitás fejlesztése és az MI méltányos alkalmazásának előmozdítása. Az AI4LAM támogatja a közösségközpontú modell kiépülését, amelynek résztvevői a GLAM (galériák, könyvtárak, levéltárak és múzeumok) képviselői, a tudományos és az IT-szakemberek. Ezzel igyekeznek biztosítani, hogy az innováció során előtérben maradjon az inkluzivitás és a valós felhasználói igények kiszolgálása, s ezzel javuljon a digitális ökoszisztéma minősége és hatékonysága. A cél olyan gyakorlati alkalmazások fejlesztése, amelyek (mint a metaadat-generálás és a munkafolyamatok automatizálása) a kulturális örökség feldolgozásának hatékonyságát növelik. Ugyanakkor az MI-eszközök (chatbotok és intelligens keresőrendszerek) a felhasználói élményt is javítják, ami a kutatók és a szélesebb közösség számára is előnyökkel jár.

Az MI és a kulturális örökség kapcsolatában elsőrendű feladat a mesterséges intelligencia integrálása a digitalizáció munkafolyamataiba, az emberierőforrás-gazdálkodás hatékonyabbá tétele s egyúttal a kutatási lehetőségek kiterjesztése. A futó európai kulturálisörökség-digitalizációs projektek igazolják az MI alkalmazásában rejlő lehetőségeket, ugyanakkor rámutatnak az innovatív technológiák iránti bizalom erősítésének fontosságára a kulturális örökséget gondozó intézményeknél.

Jegyzetek

¹ CENL (Conference of European National Librarians). Elérhető: <https://www.cenl.org/> (Utolsó elérés: 2026. 01. 12.)

² Transkribus. Elérhető: <https://www.transkribus.org/> (Utolsó elérés: 2026. 01. 12.)

³ Microsoft Power platform. Elérhető: <https://www.microsoft.com/en-us/power-platform> (Utolsó elérés: 2026. 01. 12.)

⁴ Artificial Intelligence for Libraries, Archives & Museums (AI4LAM) Elérhető: <https://sites.google.com/view/ai4lam> (Utolsó elérés: 2026. 01. 12.)